

Enkele Nederlandse beroepsfotografen legden in de jaren 1899 en 1900 de Boerenoorlog vast. De verbeterde strijd tegen de Engelsen komt aan bod, maar ook het dagelijks leven in het Boerenkamp. De auteur drs. L. Zweers (1948) is werkzaam als journalist en fotohistoricus. Tot en met 23 januari 2000 is de tentoonstelling 'De Boerenoorlog, Nederlandse fotografen aan het front' in het Legermuseum te bezichtigen. Dit artikel is een bewerking uit het boek 'De Boerenoorlog, Nederlandse fotografen aan het front', verschenen bij uitgeverij SDU te Den Haag.

De Boereninvasie in Natal

Fotografen Van Hoepen en Stoel & Groote aan het front.

Louis Zweers

Inleiding

Toen de Boerenoorlog in het najaar van 1899 begon, waren er al lichte eenvoudige Kodak-camera's op de markt. Voor de eerste keer konden oorlogsgebeurtenissen worden gezien door de lens van een amateur-fotograaf. Het aantal Afrikaners met zo'n camera was echter klein. Wel hadden veel Britse officieren een Kodakcamera bij zich. Maar deze amateur-foto's zijn vaak van slechte kwaliteit.

De afgedrukte foto's in dit artikel over de Boerenoorlog zijn afkomstig uit het fotoarchief van de Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging (NZAV), dat is ondergebracht bij het Suid-Afrikaanse Instituut te Amsterdam en uit de privé-verzameling van de collectioneurs O. Spronk en C.D. van Leut. In deze Nederlandse collecties zijn vooral de ongepubliceerde foto's van de professionele fotografen Van Hoepen en Stoel & Groote te Pretoria dominant aanwezig. Uit onderzoek in Zuid-Afrikaanse en Engelse fotoarchieven blijkt dat zich daar slechts enkele foto's van deze fotografen bevinden. Aan hun werk is tot nu toe geen aandacht besteed. Deze beroepsfotografen van Nederlandse afkomst, legden met hun grote platencamera's het vertrek van de Boerencommando's uit Pretoria en de Boereninval in Natal en de Kaapprovincie vast. Zij trokken als fotograaf mee met het Boerenleger en hebben het maandenlange beleg door de Boerencommando's van de plaatsen Ladysmith (Natal) en Mafeking Noordelijke Kaapprovincie) met het ingesloten Britse garnizoen vereeuwigd. Ook brachten zij het dagelijkse leven in het Boerenkamp, de buitenlandse vrijwilligers en militaire waarnemers, de activiteiten van het Rode Kruis, de oorlogsslachtoffers, het buitgemaakte wapentuig en de Britse krijgsgevangenen in beeld. De foto's hebben een rijke sepiatoon, en hun oorspronkelijke scherpte is behouden gebleven. Het zijn geen actiefoto's, maar vooral geposeerde en soms geënceneerde beelden. Ze geven echter wel een fascinerend beeld van dit conflict.

Zij hebben vooral het begin van deze oorlog - van oktober 1899 tot juni 1900 - gefotografeerd. Van Hoepen en Stoel & Groote speelden een essentiële rol in de fotoverslaggeving van dit

conflict. Hun foto's werden destijds al in de belangrijkste Britse geïllustreerde tijdschriften The Graphic, The Illustrated London News en het Nederlandse weekblad De Wereldkroniek gepubliceerd.

Op 5 juni 1900 werd Pretoria, de hoofdstad van Transvaal, door het Britse leger ingenomen. De Nederlandse fotograaf Van Hoepen, die tien jaar eerder naar Zuid-Afrika was geëmigreerd, keerde weer met zijn gezin naar zijn voormalige woonplaats Vlissingen in Zeeland terug. Ook Stoel & Groote stopten tijdelijk met hun werkzaamheden. De bloedige guerrillaoorlog zou toen nog bijna twee jaar duren. Op 31 mei 1902 capituleerden de 'bittereinders', de standvastige Boerencommando's, die het tegen een enorme Britse overmacht hadden moeten opnemen.

Boereninvasie Natal

Begin oktober 1899 brengen de professionele fotografen Stoel & Groote het vertrek van de Boerencommando's met de trein uit het station te Pretoria, de hoofdstad van de Boerenrepubliek Transvaal uitvoerig in beeld. Zij worden enthousiast door een grote menigte uitgezwaaid. De baardige mannen hebben hun vilthoed met brede rand wat nonchalant achter op het hoofd geplaatst. De patroonbanden hangen kruislings over de borst en het geweer is schietklaar. Er heerst een jubelstemming bij de achterblijvers en de vertrekkende zwaarbewapende Boeren.

De Zuid-Afrikaanse spoorwegen vervoerden de duizenden manschappen, paarden en munitie naar het front. Boerencommando's trokken onder leiding van generaal Joubert Natal binnen. De tocht ging via Volksrust (Transvaal) naar Charlestown, net over de grens met Natal. De beroepsfotografen Van Hoepen en Stoel & Groote uit Pretoria volgden - met enige vertraging - de Boerencommando's tijdens hun intocht in Natal.

Zij maakten statisch geposeerde groepsportretten van stoere Boerensoldaten in hun legerkampementen. Een groep Boerencommando's is voor een ossenwagen geportretteerd. Het lijkt alsof de dag wordt doorgebracht met pijproken en lui in het gras liggen.

Toch heeft men het geweer steeds binnen handbereik. In de verte is de Majubaberg, een markant punt in het landschap, nog zichtbaar. Daar versloegen de Boeren in 1881 al de Britten. Deze foto's laten slechts soldaten zien die ontspannen pauzeren. Er is geen oorlogsdreiging te bespeuren. Maar Stoel & Groote fotografeerden ook lichtgewonden voor hun tent. Ze waren niet meer geschikt voor actieve dienst en moesten aardappelen schillen. In Newcastle (Natal) ontmoetten ze generaal Joubert, bijna 70 jaar oud, de overwinnaar van Majuba in 1881. Nu leidde hij weer de operaties in Natal. Op een foto is deze imponerende generaal temidden van zijn manschappen voor een huifkar afgebeeld. De meeste foto's geven een beeld van het dagelijks leven in het 'laager' (kamp). Van Hoepen fotografeerde ook spoorviaducten en bruggen bij Biggarsbergen en Wasbank, die met dynamiet door de Boerenstrijders waren opgeblazen. Daarmee hadden zij de spoorlijnverbinding verbroken tussen Dundee en Ladysmith, waar zich Britse troepen bevonden.

De Slag bij Elandslaagte

De roekeloze generaal J. Kock bevond zich op 21 oktober 1899 met zijn kleine leger van achthonderd Boerencommando's waaronder het Hollanderkorps (130 man) en het Duitse korps (150 man) diep in het vijandelijke gebied bij Elandslaagte, dat was gelegen tussen de plaatsen Dundee en Ladysmith. De Britse generaal John French, uit het naburige Ladysmith, haastte zich om hen aan te vallen voordat er versterkingen zouden opdagen. De Boeren waren zich niet bewust van het gevaar. Ze werden verrast door een cavaleriecharge van de Britse lansiers die met

hun lange lansen op hen inreden. De boeren vielen van hun paarden tussen de rotsblokken. In tien minuten waren zestig Boeren gedood.

Over en weer werden beschuldigingen geuit. Volgens de Engelse pers hadden de Boeren misbruik gemaakt van de witte vlag. De Boerenpropaganda betichtte juist de Engelsen van wreedheden tegen gevangenen en gewonden. De Standard & Diggers News van begin november 1899 berichtte over de slag bij Elandslaagte: *Britse wandaden op het slagveld. Onze officieren zullen beëdigde verklaringen opstellen over de wreedheden die door de Lansers zijn begaan. Een Hollander die zich had overgegeven werd in zijn rug geschoten. Voormalig schoolinspecteur C. de jonge die gewond op de grond lag, werd door een Lancér verschillende malen gestoken. Ook De Wereldkroniek schreef over het bloedbad bij Elandslaagte: Lansiers hebben bij Elandslaagte niet alleen Boeren die om genade riepen afgemaakt maar zelfs gewonden en verplegers gestoken; men heeft op de ambulances gevuurd, de witte vlag misbruikt en op de koop toe de Boeren beschuldigd dat zij opzettelijk de conventie van Genève schonden.*[1]

De pro-Boer-bladen beschuldigden de Engelsen ook van de slechte behandeling van de zwaargewonde Boerengeneraal Kock op het slagveld bij Elandslaagte. De Standard & Diggers News merkte verontwaardigd op dat de kleren van de gewonde generaal waren gestolen en dat hij naakt in de koude nacht op het veld had gelegen. Ook waren zijn gouden horloge en geld door Britse soldaten ontvreemd. Generaal Kock overleed enkele dagen later aan zijn verwondingen. Op 2 november 1899 werd hij te Pretoria begraven. De fotografen Stoel & Groote vereeuwigden de statige begrafenisstoet.

Het Britse weekblad The Illustrated London News plaatste ook een paar foto's van Kocks begrafenis en schreef dat hij de meest invloedrijke medestander van president Kruger was geweest.[2]

De geruchten dat de Boerencommando's met het Duitse- en Hollanderkorps in de pan waren gehakt bij Elandslaagte veroorzaakte een ware paniek in Pretoria. Ook in Johannesburg was er tumult ontstaan. Volgens de Standard & Diggers News was in een privételegram uit Newcastle (Natal) voor het eerst melding gemaakt van de zware verliezen en de gevangenneming van het hele korps bij Elandslaagte. Dit onheilsbericht gonsde door de stad. Veel angstige vrouwen belegerden het kantoor van de militaire commandant. Een correspondent van de Zuid-Afrikaanse krant De Volksstem, die zich in Natal bevond, zond enige uren later aan de redactie een uitvoerig telegram over de situatie bij Elandslaagte. Daaruit bleek dat de werkelijke toestand niet zo wanhopig was als door de eerdere geruchten was gesuggereerd. De Volksstem-redacteur Frederik Rompel ging terstond met dit telegram naar president Kruger en zijn staf in het regeringsgebouw in het centrum van Pretoria. Diezelfde avond om elf uur verscheen nog een extra-editie van De Volksstem, waarin werd vermeld dat de negatieve berichten over de slag bij Elandslaagte sterk waren overtrokken.[3]

De Boerenlegerleiding wilde paniek, zoals na de eerste opgewonden en onzorgvuldige berichten over de slag bij Elandslaagte, voorkomen. De Standard & Diggers News schreef onder de kop 'Leugens en hun verspreiders' dat het publiek de slechte gewoonte heeft alles te overdrijven en de oorlogsberichten verkeerd te interpreteren. Veel lezers waren ervan overtuigd dat de regering-Kruger slechte oorlogsberichten achterwege hield. Maar de krant benadrukte dat ze de officiële garantie van de regering had gekregen dat de resultaten van de gevechten 'ten voor- of ten nadeele onzer troepen' zou worden meegedeeld. Voortaan zou met de verzending van de perstelegrammen worden gewacht totdat de officiële berichten binnen waren. Ook zouden de particuliere rapporten worden getoetst aan de regeringsberichten. Volgens de krant zou hierdoor

onnodige schrik worden vermeden.[4] De Zuid-Afrikaanse regering had haar les over de oorlogsberichtgeving na het debacle van Elandslaagte snel geleerd.

Toch liepen de uiteindelijke schattingen van de totale verliezen bij Elandslaagte uiteen van drie tot vierhonderd Boeren, die gesneuveld, gewond of gevangengenomen zijn. Dat was ongeveer veertig procent van de hele legermacht van generaal Kock in Natal. Een niet gering verlies. Ook werd het Hollanderkorps bij de slag van Elandslaagte door de Britten gehalveerd. De strijdwijze van de Boeren was vanaf de hoogten (koppies) de vijand beschieten en bij serieuze tegenstand of gevaar van omsingeling zo snel mogelijk te paard weggrijden. Mogelijk had het Hollanderkorps zich deze 'hit and run'-tactiek nog niet eigen gemaakt. De Hollanders en ook de Duitsers hadden standgehouden, bleven betrekkelijk geïsoleerd op hun heuvels achter, en werden voor een groot deel uitgeschakeld. De Wereld kroniek van eind oktober 1899 schreef: *Het zijn sombere dagen voor de vrienden van de Boeren. Slag op slag vielen de jobstijdingen, door de Engelsche telegraaf onder victoriegejuich overgebracht. Bij Elandslaagte is een commando waarbij ook de Nederlanders en de Duitschers streden, in de pan gehakt, uiteengejaagd, haast vernietigd, honderden Boeren gedood, tweehonderd gevangengenomen en generaal Kock gesneuveld.*

Het geïllustreerde weekblad merkte nogal gelaten op: *Wat zou de volgende tijding zijn? Zou er voor de gruwelijk gedunde macht der Boeren niets overblijven, dan zich te verschansen tusschen de bergen aan hun grens, om daar een roemrijken ondergang te vinden tegen de overmacht die reeds op Engeland's schepen den Oceaen overzeilt?*

Het tijdschrift benadrukte de bijdrage van de moedige Nederlandse en Duitse vrijwilligers tijdens de slag bij Elandslaagte, hoewel deze vrijwilligerskorpsen minder goed geoefend waren, en ging verder in op de Hollandse slachtoffers en de gesneuvelde Coster, oprichter van het Hollanderkorps. De Wereldkroniek nam zelfs het initiatief voor zijn lezers - met een speciaal aanvraagformulier - om inlichtingen over de 'Nederlanders in den Transvaal-oorlog' te verkrijgen. Maar ook de Standard & Diggers News schreef over de voormalige staatsprocureur de Nederlander Coster die bij Elandslaagte sneuvelde. *Hij stierf zoals een Hollander en een man betaamt. Hij was de laatste die stand hield tegenover een overmachtige vijand. Coster wilde van overgave niet hoorent zijn Hollandsch bloed gedoogde deze vernedering niet en zoo werd een schitterende loopbaan, een uitstekende man en Hollander opgeofferd aan de [Britse] kapitalisten.*

Ook De Wereldkroniek merkte zelfverzekerd op dat de Hollanders zich bij Elandslaagte toch kranig hadden gedragen.[5] De buitenlandse vrijwilligers, bestaande uit Hollanders, Duitsers, Fransen, Ieren, Italianen en Russen, die zich bij de Boeren aansloten werden door hen soms met een zekere achterdocht bejegend. Ook waren er communicatieproblemen. Alles bij elkaar streden er aan de zijde van de Boeren ruim tweeduizend buitenlanders. De Ierse vrijwilligers werden in de Britse pers vooral in het weekblad The Graphic herhaaldelijk als verraders en dronken plunderslaars afgeschilderd.[6]

Enkele dagen vóór de strijd fotografeerde Van Hoepen de vlakte bij Elandslaagte. We zien een provisorisch kampement met Boerenwagens en paarden. Na afloop van de hevige gevechten fotografeerde hij weer de laagvlakte bij Elandslaagte. Overal lagen dode paarden. De gesneuvelde Boeren waren reeds begraven. Pas een half jaar later, in mei 1900, werd een foto van de paardenkadavers in De Wereldkroniek geplaatst. In die tijd kon de fotograaf met zijn grote platencamera op statief nog geen actiefoto's maken. Er mocht geen beweging zijn, er moest worden geposeerd. De werkelijkheid werd bevroren.

In The Graphic en The Illustrated London News zijn geen foto's van deze fameuze veldslag gepubliceerd. Wel zijn een aantal litho's afgedrukt, naar tekeningen van de oorlogskunstenaars

G. Lynch en Melton Prior, die waren toegevoegd aan de Britse strijdmacht. Zij konden putten uit hun verbeelding en beweging suggereren of drama vastleggen. Zo is op de cover van The Illustrated London News generaal George White te paard aan het hoofd van zijn leger bij Elandslaagte te zien, juist op het moment dat vlakbij een vijandelijke granaat uit elkaar barst. Verder is er een aantal suggestieve beelden geplaatst, zoals van een charge van een squadron van de 5th Lancers tegen de Boerencommando's te paard. De wegvlochtende Boeren worden door de Britse lansiers overhoop gestoken. Op een groot formaat litho naar een schets van Lynch doorboort een Britse korporaal van de 5th Lancers met één speer twee Boeren tegelijk. Overigens publiceerde De Wereldkroniek ook een tekening van Britse cavaleristen die met gevelde lansen de Boeren achtervolgen. Een andere omslag van The Illustrated London News toont een onafzienbare colonne Gordon Highlanders, op weg naar het slagveld bij Elandslaagte. In het binnenwerk is een doublespread te zien met de heroïsche aanval van de Schotse soldaten op stellingen van de Boeren. Later werden er ook nog tekeningen van het transport en de verzorging van gewonde Schotse soldaten gepubliceerd. De bekende Britse oorlogskunstenaar Prior tekende ook zichzelf, terwijl hij al schetsend vanaf een rots bij Nicholson's Nek de Boerenstellingen overzag.[7]

Eind oktober 1899 blijkt dat niet alle Boeren zo gemotiveerd waren om de strijd voort te zetten. Een aantal van hen was zonder verlof of zelfs onder afgedwongen permissie naar huis teruggekeerd. In een telegram aan de staatssecretaris Reitz beschreef de wanhopige commandant van het hoofdlager Glencoe (Natal) het vertrek van een groep van zesendertig Boeren te paard, ondanks de nietigverklaring van hun verlofbrieven. *'Ik wensch dat deze personen (ze worden met hun naam genoemd) gearresteerd worden en volgens krijgswet behandeld worden. Gelieve dus dadelijk stappen te doen nemen, indien u niet verlangt dat het gehele commando te niet gaat.'* De landdrost van Freestroom stelde aan Reitz voor om de wegen - voornamelijk van Volksrust (Transvaal) naar Laing Nek (Natal) - door bereden politie te laten bewaken. Burgers zonder geldige verloopstukken moesten worden gearresteerd en hun paarden in beslag worden genomen. Zijn telegram gaat verder: *'Handel met spoed en beslist daar ik U anders verantwoordelijk zal houden. Ik heb alle moeite reeds gedaan om het onwettig terug gaan van zulke onbedachte burgers te stoppen doch indien niet door alle officieren en ambtenaren prompt gehandeld wordt en ik ondersteund word, zullen ook mijn armen slap worden.'*

Ook weigerden burgers soms om weer naar het front te gaan. In een ander telegram lezen we: *'Onmiddellijke instructie geven om dadelijk iedere dienstplichtige burger zonder onderscheid te doen op commanderen om binnen 48 uur alhier in de onmiddellijke nabijheid van Ladysmith te verschijnen te paard met geweer en wapen en zich bij hun officieren aan te melden.'*

Zeker in het begin van de Boerenoorlog had de legerleiding een gebrekkige controle op haar strijdende burgers. Over het algemeen waren ze niet gewend en meestal ook niet bereid zich aan een strikte militaire discipline te onderwerpen. De commandanten probeerden alsnog militaire tucht in te voeren.[8]

Beleg van Ladysmith

Na de overwinning bij Elandslaagte besloot generaal White verrassend genoeg niet tot een beslissende slag met de Boeren in Natal, maar tot de terugtrekking van zijn troepen uit de bedreigde plaats Dundee naar het ruim zestig kilometer verderop gelegen Ladysmith. In de nacht van 22 oktober 1899 verlieten de Britse soldaten heimelijk hun kampement. De volgende dag ontdekten de Boeren dat de Engelsen ijlings waren vertrokken. Zij stalen alles uit de verlaten huizen en winkels van Dundee. In The Graphic geven twee grote litho's een nogal suggestieve impressie van de plunderende Boeren. Pas na drie dagen wisten de Britse troepen, achtervolgd

door de Boeren, drijfnat en dodelijk vermoeid Ladysmith te bereiken. De Britse fotograaf Horace Nicholls coverde de Boerenoorlog voor het weekblad The Illustrated London News. Zijn sombere foto's tonen de terugtocht van de gedemoraliseerde Mounted Leicenters, die dagenlang door de modder en regen hadden gereden.

De Boeren begonnen onmiddellijk met de omsingeling van Ladysmith. Dit beleg zou bijna vier maanden duren. Generaal Joubert wilde de dreiging van een Britse aanval op Transvaal afwenden door een aantal plaatsen in Natal te bezetten, die bij het onvermijdelijke Britse tegenoffensief van militair belang zouden zijn. Op die wijze zouden de Boeren een goede positie verwerven om de Engelse tegenaanval op te vangen. In november 1899 fotografeerden Van Hoepen en Stoel en Groote de artilleriestellingen van de Boeren in de omgeving van Ladysmith met zijn ingesloten Britse garnizoen van ruim tienduizend man. De Transvaalse artillerie bestookte met Krupp-houwiters - behalve op zondag - de Britse steunpunten bij Ladysmith. Op 15 december 1899 vond generaal Bullers eerste aanval op Colenso aan de Tugelarivier plaats. Het was zijn bedoeling om Ladysmith te ontzetten. Twee weken later werd in De Volksstem in de rubriek 'De oorlog' door een anonieme ooggetuige over deze gevechten geschreven: *'Boven op de kop van de heuvel namen wij onze positie in, vanwaar ik het geluk had, de gehele strijd nauwkeurig te kunnen gadeslaan. Het was een indrukwekkend gezicht. Colonne na colonne infanterie en artillerie trok op naar de Bridledrift [aan de Tugelarivier] vóór onze kop gelegen.'* Toen de Britse soldaten met hun kanonnen de oevers van de Tugelarivier bereikten, werden ze bestookt door de Boeren. Het Volksstem-verslag gaat verder: *Een ontzettende Mauser-kogelregen viel neer op de kanonnen. Het klonk als hagelstenen neervallend op een zinken dak. (...) De rijen soldaten werden op een verschrikkelijke manier uitgedund totdat zij begonnen te wankelen en terugijlden. Spoedig was de vijand teruggedreven. Hiermede eindigde deze gedenkwaardige dag.* Bullers eerste aanval op de Tugelalinie was mislukt.[10] Over de aanval van de Boeren op de zwaar versterkte Britse stellingen bij Platrand, een heuvel ten zuidwesten van Ladysmith, schreef De Volksstem van 6 januari 1900: *Het gevecht ving aan om drie uur. Van alle zijden bulderde ons geschut, terwijl de burgers de vijand van alle kanten bestookten (...)* *Bij het bestormen werden onze manschappen ontvangen door een vreselijk geweer- en kanonvuur. Omstreeks half tien waren onze burgers boven op de rand.*

Uiteindelijk slaagden de Boeren er toch niet in de Britse bolwerken bij Ladysmith in te nemen. De duizenden Britse soldaten werden nog steeds door een ring van Boerenversterkingen in Ladysmith vastgehouden. Maar ook een dozijn Britse correspondenten en de befaamde oorlogstekenaar Melton Prior waren ingesloten. Ze kregen de beste accommodatie en goed voedsel. Geen van de oorlogsverslaggevers liep verwondingen op. Alleen George Steevens van de Daily Mail kreeg dysenterie en is aan de gevolgen overleden.[11]

De Slag bij Spionkop

Spionkop, op bijna 500 meter boven de Tugelarivier, was de meest gevreesde top van het hele Tugelahoogland. De Engelse generaal Buller noemde het 'the key' tot Ladysmith. Hier speelde zich een van de bloedigste veldslagen uit de hele oorlog af. Midden januari 1900 vertrokken dertigduizend Engelse soldaten onder bevel van Buller uit het kamp te Chieveley, in een nieuwe poging om de stad Ladysmith te ontzetten. De tocht van Bullers leger werd vertraagd door de hoge waterstand van de Tugelarivier en onbegaanbare wegen. Daardoor hadden de Boeren tijd gekregen om zich grondig voor te bereiden. Op 24 januari 1900 om drie uur in de ochtend werd een klein aantal Boerenschildwachten op Spionkop tijdens dichte mist door Britse soldaten op de

vlucht gejaagd. De Engelsen dachten dat ze op de top zaten en groeven zich in. Toen de zon opkwam en de mist verdween, drong het tot hen door dat ze niet de bergtop hadden ingenomen, maar de voorste rand van een groot komvormig plateau. De Boeren kwamen terug en om acht uur 's morgens openden zij van drie kanten een dodelijk kruisvuur. De Engelsen, die boven op het plateau geen enkele dekking konden vinden, zaten in een onmogelijke positie.

De Volksstem van 26 januari 1900 opende met de kop: *Spionkop, onze verliezen waren gering doch de vijand verloor honderden officieren en manschappen. Ook de Standard & Diggers News opende met een jubeltoon: De slag bij Spionkop is gewonnen.*

Opnieuw deed de vijand een aanval en weer is hij teruggedreven, zelfs tot de zuidelijke oevers van de Tugelarivier. Opnieuw heeft hij ondervonden dat de Boeren onoverwinnelijk zijn en nu een beslissende slag hebben toegebracht. De Britse troepen werden verrast, hun versterkingen kwamen niet aan en het aantal soldaten werden steeds minder onder het geweervuur van de Boeren. De dag eindigde met een gedecimeerde en vernietigde vijand. Het was een moedige zaak maar de tol van de mislukking was twaalfhonderd doden.

Dit dagblad noemde de overwinning 'een tweede Amajuba' met een slagveld bedekt met dode en stervende Britse soldaten. De volgende dag berichtte De Volksstem uitvoerig over de gevolgen van de strijd bij Spionkop: *Het is een vreselijk schouwspel, wat de toppen van Spionkop na de slag de bezoeker te zien gaven, terwijl hij daar ronddwaalt tussen die honderden doden en gewonden. De Engelse ambulance kwam eerst de morgen van de volgende dag op het slagveld om hunne gewonden te zoeken en te helpen. Helaas waren toen reeds velen der gewonden van uitputting als anderszins overleden of de dood nabij, wat zich gemakkelijk laat verstaan, waar zij de ganse nacht in weer en wind waren overgelaten aan hunnen smart en pijnen.*

De krant beweerde dat sommige wanhopige Britse soldaten zelfmoord hadden gepleegd. *Verscheidene doden van de vijand werden gevonden in een zittende houding met het geweer in de handen vastgeklemd en de vinger aan de trekker, het laatste schot gedaan hebbende.*[12] De oorlogscorrespondent van de Morning Post en luitenant in de South African Light Horse (SALH) Winston Churchill bevond zich in de omgeving van Spionkop.

Hij liet zijn paard achter aan de voet van de berg bij de ambulances en begon het nauwe pad naar de top te beklimmen. Wat hij zag, schokte hem diep, vooral de gewonden en een klein aantal van de ongekwetsten die weggroepen naar de veiligheid.[13]

Het Indian Ambulance Corps was actief in het afvoeren op draagbaren van de talrijke Britse gewonden tijdens de slag bij Spionkop. Onder deze Indiase vrijwilligers uit Natal bevond zich Mahatma Gandhi, in die tijd advocaat in Durban.

De fotografen Stoel & Groote hadden eerder in de omgeving van Spionkop geënceneerde beelden gemaakt van gewapende Boeren, die zich achter grote rotsblokken verscholen. De poserende Boeren wachtten in een hinderlaag op de mogelijk oprukkende Engelse detachementen. Na afloop van de slag bij Spionkop bezocht fotograaf Van Hoepen het strijdtoneel. Op zijn dramatische foto's zien we tientallen dode Engelse militairen van het regiment King's Royal Rifles die in de loopgraven en her en der verspreid op het slagveld liggen. Ook hier tonen de foto's dus geen acties. De bijgaande tekst op de foto's luidde: First British Trench 64 dooden in een gra f of Gevallen in de loop voor een bedekking. Maar hij fotografeerde ook de verstijfde lichamen van Britse soldaten die al dagen in de buitenlucht lagen. Hij schreef op deze laatste foto: Onbegraven Engelschen op Spionkop 10 dagen na den slag. Maar de Standard & Diggers News meldde dat al vier dagen na de veldslag de laatste ontbindende lichamen door Britse ambulances, geassisteerd door de Boeren, waren opgeruimd.[14]

Deze beelden laten een verstilde gruwelijkheid zien. De Boerencommandant te velde had Van Hoepen toestemming gegeven om te fotograferen. De foto's van gesneuvelde Engelse soldaten werden later ook voor propaganda gebruikt. Toch hadden de gruwelijke beelden van de massaslachting bij Spionkop geen noemenswaardige invloed op het verloop van de oorlog, noch op de Engelse publieke opinie. Ze werden immers niet in de Britse geïllustreerde weekbladen gepubliceerd. Sommige van deze foto's zijn wel in een aantal Nederlandse bladen geplaatst.[15] Een maand na de desastreus verlopen Britse aanval bij Spionkop verscheen in The Illustrated London News over twee pagina's een litho waarop heldhaftige Engelse troepen marcheren naar de Boerenversterking. Op de voorgrond geeft een hoornblazer het signaal voor de aanval. Het lijkt een geslaagde militaire operatie. Maar in het volgende nummer werd een meer realistische tekening van dode en gewonde Engelse soldaten bij Spionkop opgenomen. Daarop is te zien dat na de veldslag door Britse medische teams werd gezocht naar overlevenden tussen de vele gesneuvelde soldaten. Op de cover zijn onder de kop The war in South Africa twee tekeningen gepubliceerd naar een schets van een Britse officier van de slag bij Spionkop. De bovenste afbeelding toont een groepje Boeren met opgeheven armen en voorzien van een witte vlag. De Britse soldaten staan op en wenken hen. Op de onderste tekening blijkt dat de Boeren plotseling wegduiken en dat hun kameraden, die zich achter hen hadden verscholen, het vuur openen op de onbeschermden Britse soldaten. The Illustrated London News noemde dit: Een gemene truc, de favoriete krijgslist van de Boeren. Het is tegen deze la f fe praktijk van de Boeren dat [de Britse bevelhebber] Lord Roberts een sterk protest heeft gezonden naar de presidenten van beide Republieken. Dit soort insinuerende beelden werd regelmatig in de Engelse geïllustreerde bladen afgedrukt.

Verder weiden er van deze fatale slag geen tekeningen, litho's of foto's opgenomen. Wel filmde de Engelse cameraman William Dickson de terugtocht van de Britse troepen over de pontonbrug van de Tugelarivier, na de verloren slag bij Spionkop.[16]

Stoel & Groote maakten een geposeerde foto van een groep Boerencommando's bij Vaalkrans, een steunpunt bij de Tugelarivier. Ze zijn dichtbij van achteren of van opzij vastgelegd. Ze staan of zitten bij elkaar en richten hun geweer naar verschillende kanten. Dit is een zorgvuldig geënceneerd beeld van Boerensoldaten tijdens de 'gespeelde' verdediging van hun stelling aan de Tugelarivier.

Op 5 februari 1900 werd ook de versterking Vaalkrans door Britse troepen van generaal Bidlei aangevallen. De Boeren boden hardnekkig verzet. De Britten verloren meer dan driehonderd man. Uiteindelijk trok het Britse leger zich na een paar dagen terug. Er waren al twee maanden van bloedige gevechten geweest en de Britten waren nog steeds niet door de Tugelalinie gebroken. Pas nadat er veertigduizend extra Britse troepen waren gearriveerd, namen de Engelsen eind februari 1900 de Boerenlinies bij de Tugelarivier in en werd de stad Ladysmith - na een beleg van 118 dagen - door generaal Buller bevrijd. Daarna begon de snelle Britse opmars naar Transvaal.

Noten

1. Standard & Diggers News 3.11.1899; Wereldkroniek 2.12.1899.
2. Standard & Diggers News 3.11.1899; The Illustrated London News 23.12.1899.
3. F. Rompel, Siegen oder Sterben Den Haag 1901) 57-59.
4. Standard & Diggers News 11.12.1899.
5. Standard & Diggers News 21.10.1899; Wereldkroniek 28.10.1899, 4 en 25.11.1899; G.L. Kepper, De Zuid-Afrikaansche Oorlog (Leiden 1910) 104.
6. The Graphic, 18.11.1899, 12.5.1900 en 9.6.1900.
7. The Illustrated London News 18 en 25.11.1899; 2, 9 en 16.12.1899; Wereldkroniek 25.11.1899 en 19.5.1900.
8. National Archives of South Africa, Transvaal Archives Depot, Pretoria, oorlogsstukken 1899, telegrammen aan staatssecretaris Reitz vanuit hoofdlager te Glencoe, 25.10.1899, nr. SS/R722/1899; Landdrost te Freestroom, 3.11.1899, nr. SS/R1079/1899; Hoofdlager te Glencoe, 12.11.1899, nr. SS/R1499/1899.
9. T. Pakenham, The Boer War London 1979 80-81; The Graphic 10.2.1900 en 24.3.1900.
10. De Volksstem 29.12.1899.
11. Pakenham, The Boer War 190; R. Sibbald, The Boer War Dover 1993 104.
12. Standard & Diggers News 27.1.1900; De Volksstem 27.1.1900.
13. Pakenham, The Boer War, 156.
14. Standard & Diggers News 30.1.1900.
15. Wereldkroniek 7.4.1900; Neerlandia, het ANV-verenigingsorgaan, 1900, nr. 47.
16. The Illustrated London News, 24.2.1900; 3 en 17.3.1900; Pakenham, The Boer War, 158.